

Працуем па новых падручніках

Свірыдзенка В. І., дацэнт кафедры беларускага і рускага мовазнаўства факультэта пачатковай адукацыі БДПУ, кандыдат педагагічных навук;

Цірынава В. І., вядучы навуковы супрацоўнік лабараторыі пачатковай адукацыі НІА, кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Навучанне грамаце Падрыхтоўчы перыяд навучання грамаце

Паважаныя чытачы!

Пачынаем публікацыю ўрокаў навучання грамаце з выкарыстаннем новых вучэбных дапаможнікаў «Буквар» і «Пропісі» для I класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання, падрыхтаваных да 2021/2022 навучальнага года.

Прапанаваныя метадычныя распрацоўкі ўрокаў чытання і пісьма з'яўляюцца прыкладнымі і ўяўляюць сабой апісанне аднаго з магчымых варыянтаў пабудовы ўрокаў навучання грамаце. Мяркуецца, што настаўнік творча падыдзе да іх рэалізацыі і ўнясе неабходныя змены і дапаўненні з улікам свайго вопыту работы і асаблівасцей класа.

Навучанне чытання

Урок 1. Маўленне вуснае і пісьмовае. Знаёмства з букваром

Мэта: забяспечыць фарміраванне ў вучняў першапачатковых уяўленняў пра вуснае і пісьмовае маўленне; пазнаёміць з вучэбным дапаможнікам «Буквар», гісторыяй стварэння кнігі.

Абагульненні ўрока: 1) маўленне дапамагае людзям уступаць у зносіны, разумець адзін аднаго, задаваць пытанні і адказваць на іх; паведамляць пра нешта адзін аднаму; 2) маўленне можа быць вусным і пісьмовым.

Спосаб дзеяння: калі мы чуем і гаворым, то карыстаемся вусным маўленнем; калі мы пішам і чытаем, то карыстаемся пісьмовым маўленнем.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Буквар» (далей — буквар), с. 3–5; дапаможнік «Спадарожнік буквара» (далей — спадарожнік буквара), с. 3–5; плакат — карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»: стылізаваны малюнак з адлюстраваннем астравоў «Маўленне вуснае і пісьмовае», «Сказ», «Слова», «Склад», «Націск» (паводле меркавання настаўніка); выявы рукапіснай і друкаванай кнігі; партрэты Францыска Скарыны, Еўфрасіні Полацкай; мультымедычная прэзентацыя «Як з'явілася кніга» (паводле меркавання настаўніка).

1. Арганізацыйны этап. Стварэнне станоўчай матывацыі для засваення новых ведаў. Паведамленне тэмы ўрока.

Гутарка пра першы ўрок беларускай мовы. Настаўнік паведамляе, што сёння важны дзень — першы ўрок навучання грамаце. Ён запытваецца,

для чаго людзі вучацца чытаць і пісаць, дзе гэтыя ўменні могуць спатрэбіцца. Настаўнік чытае верш Р. Барадуліна (спадарожнік буквара, с. 3).

Літары
ад А да Я —
пчолак дружная сям'я
носіць
мёд у соты ведаў,
просіць,
каб усё ты ведаў.
Паступова,
пакрысе
іх запомніць
трэба ўсе!
Ведай,
да навук ахвочы,
азбука — вучэння вочы.
Азбука
ад А да Я —
спадарожніца твая.
У краіну ведаў шлях
пачынае па складах.
Са складоў складзецца слова.
Слова —
добрых спраў аснова.

Р. Барадулін [1]

Настаўнік просіць вучняў патлумачыць змест устойлівых выразаў «Азбука — вучэння вочы», «Слова — добрых спраў аснова», якія сустрэліся ў вершы. Настаўнік гаворыць, што на ўроках дзеці будуць вучыцца чытаць, даведаюцца пра многія сакрэты беларускай мовы, будуць вучыцца дакладна

выказваць свае думкі, пазнаёмяцца з дзіўным светам дзіцячых кніг.

Знаёмства з картай вывучэння вучэбнай тэмы. Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на карту вывучэння тэмы. Усе астравы на ёй закрытыя, яны будуць адкрывацца паступова, па меры знаёмства з вучэбнымі тэмамі. Ён загадвае дзецям загадку.

Пасля таты, пасля мамы
І людзей старэйшых
Яна — ваш дарадца самы,
Самы наймудрэйшы. (Кніга.)
У. Паўлаў [2, с. 20]

Педагог паведамляе, што на ўроку вучні пазнаёмяцца з першай вучэбнай кнігай і даведаюцца, што дапамагае людзям уступаць у зносіны адзін з адным.

2. Знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Буквар».

Знаёмства з вучэбнай кнігай. Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— У вас на стала ляжыць кніга. Што адлюстравана на яе вокладцы? Якія колеры выбраў мастак? Што вам нагадваюць гэтыя колеры? Якія прадметы навакольнага свету маюць такія ж колеры? Які настрой выклікаюць гэтыя колеры?

— Хто з вас ведае, якія знакі адлюстраваны на вокладцы, як яны называюцца? (Гэта літары.) Хто можа назваць гэтыя літары? Хто можа прачытаць слова, складзенае з гэтых літар? (Буквар.) Як вы думаеце, чаму на вокладцы буквара змешчаны літары? (Вучні выказваюць свае меркаванні.) Паслухайце вершаваныя радкі П. Макаля і правярце правільнасць выказаных меркаванняў.

Вокладка на буквары,
Быццам дзверы дома.
Ну, а хто тут жыхары?
Літары, вядома.

П. Макаль [3]

Вучні гартуюць буквар. Настаўнік просіць выказаць меркаванні пра тое, чаму будзе вучыць гэтая кніга. Выслухаўшы адказы, настаўнік чытае верш В. Лукшы на с. 3 буквара.

Арыенціроўка ў вучэбнай кнізе. Настаўнік знаёміць вучняў са старонкай буквара, на якой змешчаны ўмоўныя абазначэнні. Ён просіць здагадацца па малюнках, пра што раскажваюць гэтыя знакі, робіць неабходныя тлумачэнні. Можна пракаменціраваць выбарачна толькі некалькі ўмоўных знакаў, сказаць, што на гэтай старонцы ёсць інфармацыя пра тое, што яны абазначаюць. Звяртацца да яе дзеці будуць па меры з'яўлення новых значкоў у буквары.

Педагог звяртае ўвагу на месца размяшчэння ў буквары нумароў старонак, вучыць па іх арыентавацца ў кнізе.

3. Знаёмства з гісторыяй стварэння кнігі.

Настаўнік гаворыць, што ў стварэнні буквара прымала ўдзел шмат людзей. Кнігу надрукавалі ў друкарні на вялізных станках і прывезлі ў кожную школу. Сучаснаму чалавеку цяжка ўявіць сваё жыццё без кніг, камп'ютара і тэлефона. Але так было не заўсёды.

Настаўнік прапаноўвае вучням разгарнуць буквар на с. 4 і разгледзець ілюстрацыі. Для арганізацыі работы з ілюстрацыямі настаўнік выкарыстоўвае матэрыял спадарожніка (с. 4–5) і (або) мультымедычную прэзентацыю.

Малюнак «Гліняныя пліткі з надпісамі». Першыя кнігі пісалі палачкамі на гліняных плітках. Потым іх абпальвалі ў печах, як гаршкі.

Малюнак «Кнігі-дошчачкі». У кніжках-дошчачках драўляныя старонкі нанізвалі на вяроўку, каб не згубіць іх.

Малюнак «Берасцяная грамата і скрутак з папірусу». Пазней кнігі сталі вырабляць з папірусу — рачнога трыснягу. Яго разразалі на палосы, сушылі на сонцы і пераўтваралі ў гладкія лісты. Людзі пісалі на іх, потым склейвалі. Атрымліваўся доўгі скрутак. У музеях захоўваюцца берасцяныя граматы — пісьмы на кары бярозы. Белы колер прыдатны для пісьма. Кару зразалі з дрэва, варылі, прыбіралі грубыя слаі. Надпісы на бяросце рабілі вострым прадметам.

Малюнак «Кнігі са скуры (пергаменту)». Доўгі час людзі пісалі на скуры. Скуру жывёл чысцілі і сушылі. Лісты згіналі папалам. Старонкі сшывалі і атрымлівалі кнігу. Ёй рабілі цвёрды пераплёт, які ўпрыгожвалі. На змену бяросце і скуры прыйшла папера. Кнігі доўга перапісвалі ад рукі. На напісанне або перапісанне адной кнігі ды яшчэ ўпрыгожванне яе малюнкамі затрачваліся многія месяцы, а часам — цэлы год.

Малюнак «Еўфрасіння Полацкая і рукапісная кніга». Усяму свету вядома беларуская святая Еўфрасіння Полацкая. Людзі шанавалі яе за мудрасць і працавітасць. Яна любіла чытаць і сама перапісвала кнігі. Да яе гэтую цяжкую работу выконвалі толькі мужчыны. У Полацку Еўфрасіння заснавала храм, адкрыла школу і вучыла дзяўчынак.

Малюнак «Францыск Скарына і друкаваная кніга». Францыск Скарына першым пачаў друкаваць на спецыяльным станку кнігі для славянскіх народаў. Ён — наш першадрукар. У 2021 годзе мы святкуем 504 гады з моманту з'яўлення першай друкаванай кнігі Францыска Скарыны. Імем Францыска Скарыны названы праспекты і вуліцы. У многіх гарадах яму ўстаноўлены помнікі. Самы вядомы з іх знаходзіцца каля Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі ў Мінску.

— Хто з вас бачыў помнікі Еўфрасінні Полацкай або Францыску Скарыну? Дзе вы бачылі гэтыя помнікі? Хто бачыў друкарскі станок Францыска Скарыны на выставе або ў музеі?

4. Фарміраванне ўяўленняў пра вуснае і пісьмовае маўленне.

Увядзенне паняцця «маўленне». Завяршаючы гутарку пра гісторыю з'яўлення кніг, настаўнік робіць пераход да новай вучэбнай тэмы:

— Толькі што мы з вамі вялі размову пра гісторыю з'яўлення кнігі. Зразумець адзін аднаго, адказаць на пытанні, размаўляць мы змаглі дзякуючы **маўленню**. Маўленне можа быць **вусным**. Зараз мы з вамі карысталіся менавіта ім: гутарылі, гаварылі.

Пастаноўка праблемнага пытання, пошук адказу на яго. Настаўнік прапануе вучням падумаць, як яшчэ можна ўступаць у зносіны, дзяліцца інфармацыяй. Аналізуюцца розныя варыянты: размова па тэлефоне — вусныя зносіны; напісаць або прачытаць пісьмо — пісьмовая форма зносін; чытанне кнігі — пісьмовая форма зносін з аўтарам кнігі; зносіны з дапамогай інтэрнэту — пісьмовая форма зносін (электронная пошта) і вусная форма (Skype) і інш.

Вывад: зносіны могуць адбывацца не толькі ў вуснай форме, але і ў пісьмовай. Калі ў працэсе зносін выкарыстоўваецца чытанне або пісьмо, тае маўленне называецца **пісьмовым**.

Першаснае падагульненне. Настаўнік гаворыць, што ўступаць у зносіны паміж сабой людзям дапамагае маўленне. Маўленне можа быць **вусным** і **пісьмовым**. На ўроках беларускай мовы будзем вучыцца прыгожа і правільна гаварыць, чытаць і пісаць.

Фіксацыя ўвагі вучняў на новых ведах. Настаўнік паведамляе, што вучні ўжо зрабілі на ўроку адно важнае адкрыццё — даведаліся, для чаго патрэбна маўленне, вызначылі, што яно бывае вусным і пісьмовым. Настаўнік адкрывае выяву вострава «Маўленне» на карце.

Заданні для дыферэнцыяцыі вуснага і пісьмага маўлення. Работа арганізуецца па ілюстрацыях (с. 5 буквара). Кожная маўленчая сітуацыя аналізуецца па пытаннях:

— Хто адлюстраваны на малюнку? Што ён (яна/яны) робіць (робяць)? Вуснае ці пісьмовае маўленне дапамагае ўступаць у зносіны ў гэтай сітуацыі? Па якіх прыметах вы гэта вызначылі?

Верхні рад малюнкаў: размова двух сяброў пра рыбалку; размова дзвюх сябровак па тэлефоне; размова сяброў па Skype — **вуснае маўленне**. Людзі ўступаюць у зносіны вусна, яны гавораць, слухаюць адзін аднаго.

Ніжні рад малюнкаў: дзяўчынка чытае віншаванне; хлопчык чытае газету, а дзяўчынка чытае часопіс; хлопчык піша пісьмо тату, карыстаючыся электроннай поштай, — **пісьмовае маўленне**. Людзі ўступаюць у зносіны пры дапамозе чытання і пісьма.

Падагульненне ведаў з выкарыстаннем схем-апор. Настаўнік прапануе вучням, карыстаючыся схемамі, расказаць тое, што яны даведаліся пра вуснае і пісьмовае маўленне. Спачатку аналізуецца схема (што адлюстравана, якія сімвалы або знакі), затым робіцца вывад (што гэтыя сімвалы або знакі паведамляюць). Напрыклад:

— Што адлюстравана на першай схеме? (*Рот (вусны), вуха.*) Што гэтыя сімвалы могуць абазначыць? (*Рот (вусны) — гаварыць, вуха — слухаць, чуць.*) Якім маўленнем — вусным ці пісьмовым — карыстаецца чалавек, калі гаворыць або слухае? (*Вусным маўленнем.*) Ад слова *вусны* і ўтварылася назва віду маўлення — вуснае. Любое апавяданне, гутарка, размова, адказ на пытанне, паведамленне — гэта вуснае маўленне.

— Што адлюстравана на другой схеме? (*Сшытак і ручка, кніга.*) Што гэтыя сімвалы могуць

абазначыць? (*Сшытак, ручка — пісьмо, кніга — чытанне.*) Якім маўленнем — вусным ці пісьмовым — карыстаецца чалавек, калі піша або чытае? (*Пісьмовым маўленнем.*)

5. Пашырэнне ўяўленняў пра сродкі зносін.

Пастаноўка праблемнага пытання. Настаўнік паведамляе, што людзі могуць уступаць у зносіны не толькі пры дапамозе маўлення. Ён прапануе вучням разгледзець малюнку, змешчаныя ўнізе на с. 5 буквара. Вучні апісваюць адлюстраваныя на малюнках сітуацыі: бацькі выпраўляюць дзяцей у лагер; тата трымае на руках немаўля. Настаўнік запытваецца:

— Ці разумеюць людзі адзін аднаго? (*Так.*) Што дапамагае людзям уступаць у зносіны, калі немагчыма выкарыстаць ні вуснае, ні пісьмовае маўленне? Напрыклад, тоўстае шкло ў акне аўтобуса не дазваляе пачуць словы, немаўля яшчэ не ўмее размаўляць. (*Людзям дапамагаюць жэсты, выраз твару, напрыклад усмешка адзін аднаму.*) У якіх яшчэ сітуацыях могуць спатрэбіцца іншыя спосабы зносін? (*Жыхар іншай краіны не ведае вашай мовы, па нейкай прычыне нельга размаўляць і г. д.*)

Гутарка пра памочнікаў маўлення — жэсты і міміку. Настаўнік падводзіць вучняў да вываду, што людзям дапамагаюць уступаць у зносіны міміка (выраз твару — усмешка, нахмураныя бровы і інш.) і жэсты (знакі, якія мы паказваем іншым людзям пры дапамозе рук або спецыяльных прадметаў, напрыклад жазла рэгуліроўшчыка руху). Тое, пра што вы хочаце сказаць, можна адлюстраваць пры дапамозе малюнка. Пачуцці і эмоцыі можна перадаць пры дапамозе музыкі.

Пры наяўнасці часу настаўнік прапануе вучням адгадаць значэнне некаторых жэстаў або самім прадэманстраваць жэст, які падыходзіць для пэўнай сітуацыі. Напрыклад, настаўнік робіць жэст, вучні вызначаюць, пра што ён паведамляе: падымае руку як вучань — «Гатовы адказаць», «Можна запытацца?»; махае рукой на развітанне — «Да пабачэння», «Бывайце»; разводзіць рукі ў бакі («плыве») — «Я люблю плаваць», «Я ўмею плаваць», «Летам я плавала ў моры», «Я вучуся плаваць у басейне» і інш.

Заўвага. Апошні жэст абавязкова павінен мець некалькі самых розных варыянтаў яго тлумачэння. Настаўнік паведамляе, што на самай справе ён хацеў расказаць дзецям пра тое, што яны будуць вучыцца плаваць у школьным басейне.

Настаўнік запытваецца, што дапамагло найбольш дакладна перадаць думку. (*Маўленне.*) Вывад, да якога настаўнік падводзіць вучняў:

— Жэсты нам дапамагаюць разумець адзін аднаго. Мы здагадваемся пра тое, што нам хочучы паведаміць пры дапамозе жэстаў. Аднак найбольш дакладную інфармацыю мы атрымліваем тады, калі нам паведамляюць яе пры дапамозе маўлення.

6. Падвядзенне вынікаў урока. Рэфлексіўны аналіз дзейнасці вучняў.

Настаўнік просіць вучняў расказаць, што іх зацікавіла на ўроку, што запамнілася. У якасці дапамогі выкарыстоўваюцца пытанні:

— Пра што новае вы даведаліся на ўроку? Якія матэрыялы выкарыстоўваў чалавек да з'яўлення паперы для вырабу першых кніг? Чым знакамітыя Еўфрасіння Полацкая і Францыск Скарына?

Дапамажыце мне скончыць фразы:

✓ усё, што мы гаворым, чуем, пішам і чытаем, — гэта... (маўленне);

✓ маўленне дапамагае людзям... (уступаць у зносіны, перадаваць інфармацыю, выражаць свае думкі і пачуцці);

✓ маўленне бывае... (вусным і пісьмовым).

Настаўнік падводзіць вынік урока і паведамляе, што мэта яго дасягнута. Ён хваліць усіх за працу, адзначае актыўнасць і стараннасць асобных вучняў.

Урок 2. Сказ. Знакі прыпынку ў канцы сказа. Пазакласнае чытанне па тэме «Таямніцы розных кніг»

Мэта: забяспечыць замацаванне ўяўленняў вучняў пра вуснае і пісьмовае маўленне, засваенне паняцця «сказ», фарміраванне ўмення выдзяляць сказ з патоку маўлення, асваенне спосабу абазначэння сказа з дапамогай схемы, знаёмства са знакамі прыпынку ў канцы сказа (кропка, пыталнік і клічнік) і інтанацый апавядальнага, пыталнага і клічнага сказаў (без увядзення тэрмінаў); стварэнне ўмоў для ўзнікнення ў вучняў цікавасці да кнігі як крыніцы ведаў, самастойнага разгляду і чытання дзіцячых кніг, жадання працягнуць знаёмства з кнігамі дома або ў бібліятэцы.

Абагульненне ўрока: істотныя прыметы сказа, якія неабходна засвоіць на ўроку: 1) сказ выказвае закончаную думку; 2) у сказе пра каго-небудзь або пра што-небудзь гаворыцца; 3) сказ мае інтанацыйную завершанасць.

Спосаб дзеяння: 1) на схеме сказ адлюстроўваецца прамавугольнікам; 2) пачатак сказа вылучаецца высокай (вертыкальнай) рыскай; 3) у канцы сказа ставіцца кропка, пыталнік або клічнік (. ? !).

Абсталёванне: буквар, с. 6–7; спадарожнік буквара, с. 6–7; плакат — карта вывучэння тэмы «Маўленне. Сказ. Слова»; карткі — умоўныя абазначэнні для вуснага і пісьмовага маўлення (напрыклад, хлопчык у шытку піша словы; хлопчык і дзяўчынка размаўляюць адзін з адным ці інш.); картка з пыталнікам; пакаёвая расліна бальзамін («агеньчык») або ілюстрацыя з яго выявай; выстава любімых кніг вучняў; любімая кніга настаўніка.

Папярэдняя работа па падрыхтоўцы да ўрока (этапу пазакласнага чытання). Настаўнік просіць усіх вучняў прынесці на ўрок сваю любімую кнігу і малюнак любімага кніжнага героя. Звяртае ўвагу, што кнігі павінны прынесці ў школу ўсе дзеці — і тыя, хто ўжо ўмее сам чытаць, і тыя, каму любімыя кнігі пакуль чытаюць дарослыя. Дамаўляецца з вучнямі, што кожны прыносіць у школу толькі адну кнігу і адзін малюнак любімага героя.

У класе да пачатку ўсіх урокаў арганізуюцца выставы любімых кніг і малюнкаў вучняў. У дзяцей

павінна быць магчымасць на працягу дня падыходзіць да выстаў, разглядаць вокладкі кніг і знаёміцца з малюнкамі сваіх аднакласнікаў. Захвочваецца суразмоўніцтва дзяцей паміж сабой пра кнігі і малюнкi. Уводзяцца правілы паводзін на выставе кніг: браць чужую кнігу можна толькі з дазволу яе гаспадара. Разглядаць і гартаць кнігу трэба вельмі акуратна, затым абавязкова трэба паставіць кнігу на месца.

Пажадана, каб настаўнік прынёс на ўрок сваю любімую кнігу.

1. Арганізацыйны этап. Паведамленне тэмы, пастаноўка мэты ўрока.

Настаўнік падыходзіць да карты вывучэння тэмы і звяртаецца да вучняў:

— Пачынаем урок беларускай мовы. На мінулым уроку мы з вамі адправіліся ў падарожжа па гэтай дзіўнай краіне. На карце яшчэ шмат невядомых астравоў, на кожным з іх хаваюцца сакрэты беларускай мовы. Першы востраў намi ўжо «адкрыты»: мы даведаліся, што людзі ўступаюць у зносіны адзін з адным з дапамогай маўлення. (Настаўнік звяртаецца да карты, паказвае на першы «адкрыты» востраў.) Даведаліся, што маўленне бывае вусным і пісьмовым. (Настаўнік паказвае на сюжэтныя малюнкi вострава «Маўленне».) Сёння мы працягнем наша падарожжа і абавязкова зробім новае адкрыццё — «адкрыем» новы востраў. Наша мэта — даведацца, з чаго складаецца маўленне.

Настаўнік дэманструе картку з пыталнікам. Можна прымацаваць яе на востраў «Сказ». На працягу ўрока настаўнік звяртаецца да карткі з пыталнікам: «На якое пытанне шукаем адказ?»

2. Актualізацыя апорных ведаў. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу.

Настаўнік звяртаецца да вучняў:

— Адпраўны пункт нашага падарожжа — адкрыты намi востраў «Маўленне». Перш чым пачаць рух наперад, неабходна паўтарыць тое, што мы ўжо ведаем. У якіх сітуацыях людзі карыстаюцца маўленнем? (Калі трэба што-небудзь спытаць, адказаць, патлумачыць, пагаварыць, расказаць.) Зараз мы з вамі вядзём размову. Якое маўленне нам дапамагае — вуснае ці пісьмовае? (Вуснае маўленне.) А калі я бяру ў рукі кнігу (настаўнік бярэ буквар ці кнігу з выставы, моўчкі гартае старонкі) і пачынаю яе чытаць, якое маўленне мне дапамагае? (Пісьмовае маўленне.) Так, аўтар кнігі з дапамогай пісьмовага маўлення вядзе размову са сваімі чытачамі.

3. Вывучэнне новага матэрыялу. Увядзенне паняцця «сказ».

Падрыхтоўка да ўвядзення паняцця. Стварэнне выказванняў на зададзеную тэму і аб'яднанне іх у расказ. Настаўнік паведамляе, што 14 кастрычніка ў нашай краіне адзначаецца Дзень маці. Да гэтага свята хлопчык вырашыў зрабіць падарунак маме і вырасціць кветку. Настаўнік прапануе вучням разгледзець малюнак (с. 6 буквара) і класці расказ пра падарунак маме. Настаўнік арганізуе работу:

— Давайце ўсе разам разгледзім кожную частку малюнка. Хто намаляваны на малюнку? (*Сям'я — мама, тата і сын.*) Дзе сабралася сям'я, дзе ўсе знаходзяцца? (*У пакоі.*) У які час сутак адбываецца падзея? (*Напрыклад, раніцай ці днём.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра сям'ю. (*Раніцай сям'я сабралася ў пакоі.*)

Заўвага для настаўніка. Просьба «расказаць усё» вельмі важная, таму што яна падрыхтоўвае да вываду пра закончанасць думкі ў сказе.

— Хто падрыхтаваў падарунак? (*Тата і сын.*) Каму яны падрыхтавалі падарунак? (*Маме.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра падарунак. (*Тата і сын падрыхтавалі маме падарунак.*) Што хлопчык трымае ў руках? (*Кветку, расліну.*) Што хлопчык робіць? (*Працягвае кветку маме, дорыць ёй кветку.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра хлопчыка. (*Хлопчык дорыць маме кветку.*) Што робіць тата? (*Тата стаіць.*) Дзе ён стаіць, побач з кім? (*Побач з сынам.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра тату. (*Тата стаіць побач з сынам/Побач з сынам стаіць тата.*) Што робіць мама? (*Мама прымае падарунак.*) Што яна прымае ў падарунак? (*Кветку.*) Раскажыце ўсё, што мы ведаем пра маму. (*Мама прымае ў падарунак кветку.*)

— Хто паспрабуе расказаць пра ўсё, што намалявана на гэтым малюнку? Для гэтага трэба скласці разам усе маленькія часткі, якія ў нас атрымаліся.

Адзін вучань паўтарае ўсе выказванні: «Раніцай сям'я сабралася ў пакоі. Тата і сын падрыхтавалі маме падарунак. Хлопчык дорыць маме кветку. Побач з сынам стаіць тата. Мама прымае ў падарунак кветку».

— Малайчыны! У нас атрымаўся цэлы расказ! Як можна яго назваць? (*Падарунак маме. Маміна свята.*) Вы ўсе выдатна справіліся з заданнем.

Рэфлексія спосабу дзеяння. Увядзенне паняцця «сказ». Настаўнік працягвае і тлумачыць:

— Каб і далей так дружна і правільна выконваць заданні, трэба запомніць, як мы дзейнічалі. Мы складалі вусны ці пісьмовы расказ? (*Вусны.*) Значыць, нам дапамагала вуснае ці пісьмовае маўленне? (*Вуснае маўленне.*) Як атрымаўся расказ, з чаго мы яго складалі? (*З маленькіх частак.*) Сапраўды, наша маўленне складаецца з маленькіх частак. Гэтыя часткі называюцца сказамі. Сказ павінен выказваць закончаную думку. У кожным сказе штосьці гаворыцца пра каго-небудзь або пра што-небудзь.

— Давайце прыдумаем працяг расказу — складзём яшчэ адзін сказ пра маму. Падумаіце, як бы мама аднеслася да такога падарунка? Паспрабуйце самі выказаць у сказе сваю думку пра маму. (*«Мама вельмі ўзрадавалася», «Маме спадабаўся сюрпрыз», «Мама здзівілася» і інш.*)

Абагульненне. Настаўнік хваліць вучняў за тое, што яны не толькі даведаліся, што такое сказ, але і навучыліся складаць сказы, выказваючы ўслых свае думкі. Педагог робіць абагульненне: «Наша маўленне складаецца са сказаў. Кожны сказ выражае закончаную думку. У кожным сказе штосьці

гаворыцца пра каго-небудзь або пра што-небудзь». Настаўнік адкрывае на карце вывучэння тэмы другі востраў — «Сказ».

4. Знаёмства са спосабам схематычнага абзначэння сказа на пісьме.

Настаўнік паведамляе:

— Калі мы гаворым, то робім прыпынкі — паўзы. Яны аддзяляюць адзін сказ ад другога. Паўзы дапамагаюць лепш зразумець змест паведамлення, таму што аддзяляюць адну думку ад другой. Для запісу сказаў людзі таксама прыдумалі спецыяльныя правілы, якія дапамагаюць аддзяляць адзін сказ ад другога. Паколькі пісаць мы яшчэ не ўмеем, абзначыць сказ мы будзем з дапамогай схемы.

Настаўнік малюе на дошцы прамавугольнік.

— Каб абзначыць сказ на схеме, трэба правільна вылучыць яго пачатак і канец. На схеме пачатак сказа абзначаецца высокай рыскай. (Настаўнік малюе адпаведную рыску.) У канцы сказа робім прыпынак (паўзу). Пазначаем гэта кропкай. (Настаўнік абзначае канец сказа на схеме.) Кропка ў канцы сказа ўказвае, што ён закончаны.

Напрыклад: *Сёння ў мамы свята.* Схема на дошцы:

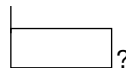

5. Знаёмства са знакам прыпынку ў канцы сказа. Адпрацоўка інтанацыі сказа ў адпаведнасці са знакам прыпынку.

Настаўнік працягвае:

— У канцы сказа могуць стаяць іншыя знакі: «?» і «!».

— Пытальнік ставіцца ў канцы сказа, у якім заключаецца пытанне. Голасам трэба яго перадаць. Напрыклад: *Сёння ў мамы свята?*

— Клічнік паведамляе, што сказ трэба вымаўляць з моцным пачуццём (радасці, захаплення, здзіўлення, усхваляванасці). Голасам трэба паспрабаваць перадаць гэтае пачуццё. Напрыклад: *Сёння ў мамы свята!*

— Кожны знак нам пра нешта паведамляе, таму важна звяртаць на яго ўвагу.

Па меркаванні настаўніка арганізуецца назіранне за зменай інтанацыі ў залежнасці ад знака прыпынку — адзін сказ (на выбар настаўніка ці вучняў) паўтараецца 3 разы з рознай інтанацыяй з улікам розных знакаў прыпынку.

6. Паўтарэнне вывучанага матэрыялу.

Канструяванне сказаў з апорай на малюнак і схему. Вучні знаходзяць схемы сказаў з рознымі знакамі прыпынку пад малюнкам «Падарунак маме» (с. 6 буквара) і складаюць сказы (апавядальны, пытальны і клічны).

Напрыклад: *Мама атрымала падарунак/кветку. (Мы падарылі маме кветку.) Якая прыгожая кветка!*

(Дзякуй вялікі!) Як вы яе вырасілі? (Як называецца кветка?)

Можна прапанаваць вучням прыдумаць словы, з якімі сын звяртаецца да маці ў момант уручэння падарунка. Напрыклад: *Мы падрыхтавалі табе падарунак. Мамачка, віншваем са святам! Табе спадабалася наша кветка?*

Настаўнік паведамляе, што кветка, якую вырасілі сын і тата, называецца бальзамін. Гэта адна з самых папулярных у свеце раслін. Пры правільным доглядзе бальзамін цвіце круглы год. Звычайна расліна абсыпана мноствам яркіх невялікіх кветчак. Здалёк кветкі бальзаміна нагадваюць маленькія агеньчыкі чырвонага ці ружовага колеру, таму людзі называюць гэтую расліну «агеньчык». Настаўнік цікавіцца, хто з вучняў бачыў гэтую пакаёвую расліну. Калі ёсць магчымасць, настаўнік дэманструе жывую расліну або яе ілюстрацыю.

Вучні разглядаюць наступныя малюнкi на с. 6 буквара. Праца з імі арганізуецца такім чынам. Першы ланцужок малюнкаў адлюстроўвае, як расліна з'явілася. Па кожным малюнку складаецца сказ. Настаўнік звяртае ўвагу на знак прыпынку — кропку. У сказе трэба штосьці расказаць пра расліну. Напрыклад: *З зямлі паказаўся парастак. Расліна пачала расці. (Выраслі першыя лісточкі.) З'явіліся першыя кветкі.*

Наступныя малюнкi адлюстроўваюць, што здарылася з раслінай.

Малюнак 1. Вучні расказваюць, што адбылося з кветкай: яна завяла, апусціла лісце. Настаўнік прапануе скласці сказ з апорай на малюнак і схему, просіць вучняў расказаць, што абазначана высокай рыскай і кропкай. Вучні складаюць сказы. Напрыклад: *Расліна апусціла лісцікі. Раптам кветка завяла.*

Малюнак 2. Настаўнік тлумачыць, што хлопчык разгублены, ён не ведае, што рабіць, як выратаваць кветку. Настаўнік звяртае ўвагу на схему пыталнага сказа і просіць вучняў прыдумаць сказ-пытанне. Напрыклад: *Што здарылася? Што рабіць? Як выратаваць кветку?*

Малюнак 3. Настаўнік задае пытанне, ці атрымалася ў хлопчыка выратаваць кветку, па якіх прыметах гэта можна вызначыць. (Так, атрымалася. Лісцікі на сцяблінках паднятыя, бальзамін усыпаны прыгожымі кветкамі.) Педагог прапануе падумаць, якія эмоцыі, пачуцці ўзніклі ў хлопчыка, калі ён ўбачыў, што агеньчык ажыў, падняў лісцікі, у расліны з'явіліся новыя кветкі. Вучні складаюць клічныя сказы, практыкуюцца ў іх вымаўленні з патрэбнай інтанацыяй. Напрыклад: *Кветка выратавана! Ура!*

Дыферэнцыраваная работа з вучнямі, якія добра чытаюць. Настаўнік прапануе вучням прачытаць апавяданне «Наташын букецік» Н. Парукава, вершы «Маме» Э. Агняцвет, «Мае падарункі» Н. Галіноўскай (с. 6–7 спадарожніка буквара).

7. Замацаванне вывучанага матэрыялу. Развіццё маўлення.

Стварэнне праблемнай сітуацыі «Пошук патрэбнай інфармацыі». Для стварэння праблемнай

сітуацыі настаўнік звяртае ўвагу вучняў на малюнак з разгубленым хлопчыкам (с. 6 буквара). Ён не ведае, што трэба зрабіць, каб выратаваць кветку. Настаўнік гаворыць:

— Любая расліна патрабуе спецыяльнага догляду. Каб вырасціць нават такую непатрабавальную кветку, як бальзамін (агеньчык), трэба многае ведаць, валодаць інфармацыяй пра асаблівасці догляду яе. Напрыклад, неабходна ведаць, як правільна агеньчык паліваць, якая тэмпература паветра яму падыходзіць, ці любіць ён прамое сонечнае святло або аддае перавагу ценю. Што рабіць, калі лісце ападае або лісцікі вянуць? Што рабіць, калі кветак вельмі мала і яны ападаюць?

— Як вы думаеце, дзе можна атрымаць неабходную інфармацыю? Да каго вы звярнуліся б за парадамі, калі апынуліся б на месцы хлопчыка? (Адказы вучняў выслухоўваюцца і абмяркоўваюцца.)

Гутарка пра крыніцы інфармацыі. Далейшая праца ажыццяўляецца па малюнках с. 7 буквара. Кожны малюнак аналізуецца з пункту гледжання магчымай крыніцы атрымання інфармацыі: можна спытаць у дарослага, напрыклад, у таты, як правільна даглядаць расліну (мал. 1); патрэбную інфармацыю можна атрымаць у школе на ўроку або звярнуцца да настаўніка на перапынку (мал. 2); інфармацыю пра догляд расліны можна атрымаць пры дапамозе камп'ютара, толькі для гэтага трэба ўмець чытаць і пісаць (набіраць тэкст), а яшчэ трэба ведаць правілы бяспечнай працы і пошуку інфармацыі ў інтэрнэце (мал. 3); самая надзейная крыніца інфармацыі — гэта кніга: калі чалавек умее чытаць, ён абавязкова знойдзе ў кнігах адказы на ўсе пытанні (мал. 4).

Складанне сказаў. Адпрацоўка інтанацыі сказаў у залежнасці ад знакаў прыпынку. Па меркаванні настаўніка па кожным малюнку складаецца адзін або некалькі сказаў, якія вымаўляюцца з рознай інтанацыяй у залежнасці ад знака прыпынку.

Падагульненне атрыманых ведаў з апорай на схему. Настаўнік просіць вучняў па схеме (с. 7 буквара) расказаць, што абазначае высокая рыска, якія знакі прыпынку могуць стаяць у канцы сказа.

Пры наяўнасці часу вучні выконваюць заданні на с. 2–3 дапаможніка «Робчы сшытак да буквара» [4].

8. Пазакласнае чытанне.

Паведамленне тэмы заняткаў пазакласнага чытання. Настаўнік паведамляе, што сёння не зусім звычайны ўрок навучання грамаце, вучняў чакае сустрэча з дзіўным светам кніг. Настаўнік чытае ўслых загадку пра кнігу і літары з дапаможніка «Пазакласнае чытанне. 1 клас» [5, с. 6].

Уступная гутарка пра кнігі і ўрокі пазакласнага чытання. Настаўнік звяртае ўвагу на выставу кніг і гаворыць, што вельмі рады бачыць любімыя кнігі сваіх вучняў. Просіць устаць вучняў, якія ўмеюць чытаць і самі прачыталі тую кнігу, якую прынеслі на выставу. Затым прапануе іншым вучням расказаць, хто ім чытае кнігі ў сям'і, пытаецца, ці жадаюць яны навучыцца самі чытаць свае

любімыя кнігі. Настаўнік выказвае ўпэўненасць у тым, што хутка ўсе вучні першага класа навучацца добра самі чытаць кнігі і змогуць ганарыцца гэтым.

Настаўнік чытае ўслых апавяданне «Дзіцячыя акулеры» К. Ушынскага з дапаможніка «Пазакласнае чытанне. 1 клас» [5, с. 4–5].

Педагог расказвае, што чытаць дзеці вучацца па буквары на ўроках навучання грамаце, а адзін раз у два тыдні на гэтых уроках яны будуць адпраўляцца ў займальнае падарожжа па старонках дзіцячых кніг. Падарожнічаць па кнігах змогуць разам усе вучні класа: і тыя, хто чытае, і тыя, хто яшчэ толькі вучыцца чытаць. Для гэтага трэба вельмі захацець даведацца пра ўсе сакрэты кнігі, быць уважлівым, і тады кніга сама раскрыве ўсе свае таямніцы.

Настаўнік задае пытанне, ці хочучь дзеці самі праверыць гэта, і прапануе пачаць першае падарожжа ў дзіўны свет кніг. Педагог паведамляе, што сёння першыя заняткі пазакласнага чытання. На такіх занятках вучні будуць знаёміцца з новымі кнігамі, даведаюцца пра тое, як кніга ўмее расмаўляць са сваімі чытачамі.

Увядзенне правілаў першага знаёмства з новай кнігай. Настаўнік зноў прыцягвае ўвагу вучняў да выставы кніг. Падкрэслівае, што на паліцах стаяць знаёмыя і незнаёмыя дзецям кнігі. Прапануе вучням уважліва паглядзець на вокладкі кніг і падумаць, ці можна без чытання даведацца пра змест незнаёмай кнігі. Выслухоўваюцца ўсе выказванні дзяцей. Пры неабходнасці настаўнік паўтарае пытанне, змяніўшы яго фармулёўку: «Як без чытання даведацца пра змест кнігі? Па якіх прыметах? Што дапамагае здагадацца пра змест кнігі? На што мы звяртаем увагу ў першую чаргу, калі знаёмімся з новай кнігай?» Неабходна падвесці вучняў да ўсведамлення таго, што першай пра незнаёмую кнігу расказвае вокладка.

Педагог бярэ ў рукі адну кнігу і арганізуе калектыўны разгляд вокладкі па пытаннях:

— Хто намалюваны (што намалювана) на вокладцы? Пра што можа ісці гаворка ў ніжэй з такой вокладкай? Ці ўсім вам было зразумела, пра што будзе расказана ў кнізе? Ці прыйшлося нам што-небудзь чытаць? (*Не. Мы разглядалі малюнак.*)

Настаўнік паведамляе, што малюнкi ў кнігах называюцца ілюстрацыямі. Ілюстрацыі размешчаны не толькі на вокладцы, але і на старонках кніг. Каб праверыць свае першыя здагадкі, трэба пагартыць кнігу і разгледзець ілюстрацыі на старонках. Педагог працягвае:

— Якія яшчэ элементы вокладкі вы можаце назваць? Што яшчэ размешчана на вокладцы? (*Назва кнігі, прозвішча і імя аўтара.*) Вядома, чалавек, які ўмее чытаць, абавязкова прачытае на вокладцы назву кнігі, даведаецца, хто яе аўтар.

Настаўнік звяртаецца да вучня, які прынёс разглядаемую кнігу, і просіць яго пацвердзіць здагадкі аднакласнікаў пра яе змест. Педагог падагульняе:

— Давайце падвядзем вынік нашай гутаркі і разам падумаем, пра што можа расказаць вокладка кнігі.

Для паўтарэння правілаў знаёмства з новай кнігай можна выкарыстаць заданне «Аб чым раскажа вокладка кнігі» [5, с. 8].

Замцаванне правілаў знаёмства з новай кнігай. Праца арганізуецца па заданні на с. 7 буквара. Настаўнік звяртае ўвагу вучняў на ўмоўны знак «Пазакласнае чытанне», фармулюе заданне:

— Разгледзьце вокладкі кніг. Складзіце два сказы з апорай на схемы. Першы сказ павінен змяшчаць пытанне, другі — адказ на яго. Напрыклад: «Гэта кніга пра жывёл? Так, гэта кніга пра жывёл».

Калектыўны разгляд вокладкі кнігі. Этап урока можна правесці ў форме гульні «Даведайся пра кнігу па вокладцы». Адзін вучань выходзіць да дошкі, бярэ ў рукі сваю любімую кнігу. Вучні разглядаюць вокладку, робяць здагадкі пра змест кнігі. Настаўнік звяртае ўвагу на правільнасць пабудовы пытанняў, якія задаюць вучні. (*Гэта кніга пра дзяцей? Гэта кніга казак?*) Вучань пацвярджае або абвяргае меркаванні з іншым вучнем. Калектыўны аналіз вокладкі выступае ў якасці ўзору дзеянняў вучняў для працы ў парах.

Праца ў парах. Усе вучні падыходзяць да выставы, бяруць свае кнігі і вяртаюцца на месцы. Арганізуецца праца ў парах.

1-шы этап. Вучні абменьваюцца кнігамі з суседам па парце. З незнаёмай кнігай вучні дзейнічаюць па алгарытме:

- ✓ разглядаюць ілюстрацыю на вокладцы;
- ✓ чытаюць назву кнігі (для тых, хто ўмее чытаць);
- ✓ чытаюць прозвішча і імя аўтара (для тых, хто ўмее чытаць);
- ✓ разглядаюць ілюстрацыі на старонках кнігі.

Пасля знаёмства з новай кнігай вучань выказвае здагадкі пра яе змест. Гаспадар кнігі робіць вывад пра правільнасць меркаванняў, пагаджаецца ці не са сваім таварышам.

2-гі этап. Вучні вяртаюць кнігі адзін аднаму. Кожны расказвае пра сваю любімую кнігу: «Мне вельмі падабаецца гэта кніга, таму што...»

Рэкамендацыі па рабоце з кнігай дома. Настаўнік просіць вучняў расказаць, пра якія сакрэты кніг яны даведліся на ўроку. Калі вучням патрэбна дапамога, задае пытанні:

— Пра што можа расказаць вокладка кнігі? Як можна даведацца пра змест кнігі, калі не ўмееш чытаць? (*Па ілюстрацыях.*) Якія часткі вокладкі можна выкарыстоўваць для знаёмства з кнігай, калі ўмееш чытаць? (*Ілюстрацыю, назву кнігі, прозвішча і імя аўтара.*)

Педагог бярэ ў рукі сваю любімую кнігу, расказвае, чаму яна для яго каштоўная, як часта і ў якія хвіліны ён звяртаецца да кнігі, як яна яму дапамагае ў жыцці.

Настаўнік гаворыць, што многія дзеці захапляюцца гульнямі на камп'ютары і мала часу адводзяць чытання кніг. Якую парадку на гэты конт дае кніга? Педагог чытае ўслых верш «Камп'ютар і кніга» М. Пазнякава [5, с. 4–5].

Настаўнік прапануе вучням дома яшчэ раз перагледзець свае любімыя дзіцячыя кнігі, пагартыць іх старонкі, уважліва разгледзець ілюстрацыі. Можна

папрасіць бацькоў паказаць адну незнаёмую кнігу. Настаўнік нагадвае, што знаёміцца з ёй трэба па тых правілах, пра якія вучні даведаліся сёння на ўроку. Затым можна папрасіць дарослых прачытаць гэту кнігу, каб праверыць свае здагадкі.

9. Рэфлексія вучнямі ўяўленняў пра сказ.

Настаўнік паведамляе, што падарожжа па краіне беларускай мовы падыходзіць да канца і звяртае ўвагу вучняў на востраў «Сказ». Арганізуецца гутарка па пытаннях:

— Хто запомніў назву новага вострава, які мы адкрылі сёння на ўроку? (Сказ.) Што вы даведаліся пра сказ? Што навучыліся самі рабіць?

Настаўнік падкрэслівае, што для разумення сэнсу сказа і маўлення ў цэлым трэба казаць выразна, ясна, няспешна, з паўзамі ў канцы кожнага сказа.

10. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік падводзіць вынік урока, хваліць усіх за працу, адзначае актыўнасць і стараннасць асобных вучняў. Настаўнік паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні даведаліся, што маўленне складаецца са сказаў, засвоілі правілы знаёмства з новай кнігай, але наперадзе яшчэ шмат новых адкрыццяў, якія вучням трэба будзе зрабіць на ўроках беларускай мовы.

Настаўнік чытае верш Г. Сіняковай у перакладзе М. Чарняўскага, які змешчаны на форзацы дапаможніка [5].

Ёсць у кнігах быль і казка,
Толькі іх любі, будзь ласкаў.
Хочаш мудрым, добрым стаць —
Трэба болей кніг чытаць!

Навучанне пісьму

Урок 1. Знаёмства з пропісямі. Гігіенічныя правілы пісьма. Элементы літар як часткі цэлага

Мэта: забяспечыць агульнае знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Пропісь 1», засваенне асноўных гігіенічных правіл пісьма (захаванне правільнай пасадкі, уменне трымаць ручку), замацаванне паняццяў «вуснае маўленне» і «пісьмовае маўленне»; фарміраванне станоўчай матывацыі да засваення навыку пісьма, уяўленняў аб элементах літары як часткі цэлага, развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (карыстацца пісьмовымі прыладамі, выконваць правілы гігіены вучэбнай працы, рыхтавацца да ўрока і наводзіць парадак у канцы ўрока); выхаванне культуры пісьмовага маўлення.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 2–7; канверт з лістом для вучняў; віншавальныя паштоўкі з тэкстам, які напісаны каліграфічна правільным почыркам; плакаты з вучэбнага нагляднага дапаможніка «Уводзіны ў школьнае жыццё. 1 клас. Дыдактычны матэрыял» (далей — ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»): «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна», «Ручка-вучаніца», «Аловак-вучань»; элементы літар для канструявання (па колькасці груп); дэманстрацыйны камплект элементаў літар для канструявання; плакат «Алфавіт»; карткі з алфавітам рукапісных літар.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння. Паведамленне тэмы ўрока.

Арганізацыя ўвагі вучняў. Вучні разам з настаўнікам хорам чытаюць вершаваныя радкі:

Заліваецца званок —
Пачынаецца ўрок.
Каля парт мы ўсе стаім,
На настаўніка глядзім.

Гутарка пра першы ўрок пісьма. Настаўнік паведамляе, што сёння ў вучняў першы ўрок пісьма. Цэлы год першакласнікі будуць вучыцца правільна і прыгожа пісаць.

— Чаму так доўга — цэлы год? Як вы думаеце? (Адказы вучняў.) Сапраўды, трэба навучыцца пісаць не толькі літары, але і словы, сказы. Навука прыгожага пісьма не любіць спешкі і патрабуе да сябе павагі. Любая справа атрымліваецца добра, калі мы стараемся, прыкладаем свае намаганні. Ва ўсе часы пісьменныя і адукаваныя людзі карысталіся заслужаным аўтарытэтам. Да канца першага класа мы ўсе навучымся не толькі чытаць, але і пісаць. Вашы бацькі змогуць вамі ганарыцца.

Гульнявая сітуацыя «Віншавальная паштоўка». Павіншаваць вучняў з першым урокам пісьма прыйшлі іх сябры з курса «Уводзіны ў школьнае жыццё» — Ручка і Аловак. На дошцы выявы герояў, малюнак «канверт». Настаўнік раздае вучням віншавальныя паштоўкі, падпісаныя каліграфічна правільным почыркам. Паштоўкі можа ўручаць казначны персанаж Паштальён Печкін або вучні V класа, былыя вучні настаўніка.

Настаўнік звяртаецца да першакласнікаў:

— Разгледзьце віншавальныя паштоўкі. Мы з вамі яшчэ не ўмеем чытаць рукапісныя літары, але паспрабуем што-небудзь сказаць пра аўтара гэтых паштовак. Што вы думаеце пра яго? (Іх пісаў вельмі старанны чалавек, таму што ўсе літары напісаны прыгожа.)

Настаўнік зачытвае тэкст віншавальных паштовак, у якіх вучняў павіншавалі з першым урокам пісьма і выказалі надзею, што да канца навучальнага года яны ўсе навучацца пісаць гэтак жа прыгожа.

Праблемная сітуацыя. Настаўнік выказвае сумненне: ці трэба марнаваць цэлы год на тое, каб вучыцца пісаць ручкамі ў сшытках, калі цяпер можна ўступаць у зносіны адзін з адным пры дапамозе сучаснай тэхнікі — тэлефонаў, інтэрнэту і іншых прылад. Вучні выказваюць свае меркаванні.

Падагульненне. Гутарка па пытаннях настаўніка для праверкі ўсведамлення мэт навучання пісьму:

— Чаму будзем вучыцца на ўроках пісьма? Навошта сучаснаму чалавеку ўмець пісаць?

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Знаёмства з вучэбным дапаможнікам «Пропісь 1». Настаўнік прапануе вучням узяць у рукі сшытак, які дапаможа ім навучыцца прыгожа і правільна пісаць. Чытае верш «Першая пропісь» (пропісь, с. 1).

Вучні гартуюць пропісь, дзеляцца ўражаннямі. Настаўнік паведамляе, што кожны вучань атрымаў асабісты ліст ад аўтараў пропісяў. Вучні адкрываюць пропісь на с. 2–3, разглядаюць канверт, малюнк і ліст. Настаўнік чытае ліст-зварот (пропісь, с. 3). Можна звярнуцца па дапамогу да дзяцей, якія ўмеюць чытаць. Верагодна, яны не змогуць прачытаць напісаны тэкст, паколькі рукапісныя літары выглядаюць інакш, чым друкаваныя. Гэты момант выкарыстоўваецца ў якасці матывацыі да авалодання пісьмовым маўленнем.

Замацаванне атрыманых на ўроку чытання ведаў па тэме «Вуснае і пісьмовае маўленне».

На ўроку пісьма працягваецца гутарка па тэме «Вуснае і пісьмовае маўленне». Вучні адказваюць на пытанне, якое маўленне — вуснае або пісьмовае — выкарысталі аўтары, каб звярнуцца да іх. Настаўнік тлумачыць: каб карыстацца пісьмовым маўленнем, трэба ўмець не толькі пісаць, але і чытаць тое, што напісана. Усяму гэтаму вучні будуць вучыцца на ўроках пісьма.

Вучні абводзяць па контурам пункцірны малюнак «канверт» (с. 2).

Настаўнік чытае загадку.

Сіні домік,
Сіні дом,
Ён, напэўна, усім вядом.
За сіняй стрэшкай,
Сінім донцам,
З вузкай шчылінай-аконцам,
Над аконцам — вечка-крышка,
Не пралезе нават мышка.
Хто жыве ў ім — не відаць,
Гэта трэба адгадаць.

(Паштовая скрынка.)

Н. Гілевіч [6, с. 514–515]

Гутарка пра звычайную і электронную пошту. Вучні разглядаюць малюнк паштовай скрынкі і камп'ютара (с. 2). Арганізуецца абмеркаванне, па якой пошце можна атрымаць сапраўднае пісьмо ў такім канверце. Зафарбоўваецца кружок на малюнку з паштовай скрынкай.

Працягваючы гутарку, настаўнік запытваецца, якія навыкі патрэбныя, каб напісаць пісьмо — звычайнае і электроннае. Арганізуецца параўнанне друкаванага і рукапіснага шрыфтоў на прыкладзе слова *пошта* (с. 2), гутарка пра іх выкарыстанне: друкаваны шрыфт суадносіцца з пісьмом на камп'ютары, а рукапісны — са звычайным пісьмом, якое людзі пішуць з дапамогай ручкі.

Слова *пошта*, запісанае рукапісным шрыфтам, злучаецца з малюнкам паштовай скрынкі, друкаваным шрыфтам — з малюнкам камп'ютара (с. 2).

Засваенне новых спосабаў дзеяння. Знаёмства з правіламі пасадкі пры пісьме і карыстання ручкай арганізуецца з апорай на ілюстрацыі (пропісь, с. 4–5), плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна».

Матывацыя вучняў да засваення правіл пісьма. Настаўнік паведамляе, што вучні абавязкова навучацца правільна і прыгожа пісаць, калі будуць выконваць пэўныя правілы. Усе дарослыя іх ведаюць і выконваюць, таму ўмеюць пісаць. Літары будуць паслухмянымі толькі ў тых вучняў, якія будуць выконваць гэтыя правілы.

Самае першае правіла — навучыцца правільна сядзець пры пісьме. Ад правільнай пасадкі ў час напісання літар залежаць здароўе і прыгожая пастава. Калі не выконваць правілы пасадкі пры пісьме, можна скрывіць пазваночнік. Настаўнік выказвае ўпэўненасць, што ўсе вучні класа хочуць вырасці здаровымі, мець прыгожую паставу, таму абавязкова будуць выконваць гэтае важнае правіла. Вучань, які ўмее правільна сядзець, абавязкова навучыцца правільна пісаць літары.

Практычнае асваенне правіл пасадкі. Тлумачэнне і дэманстрацыя кожнага правіла, якое рэгулюе паставу вучняў у час пісьма. На гэтым этапе настаўнік робіць акцэнт на апору тулава (спіны) на спінку крэсла, становішча ног, плячэй, рук і локцяў. Уводзіцца прыём самаправеркі правільнай адлегласці ад тулава (жывата) да краю стала («кулачок» або «далонька»: паміж жыватам і партай павінны змяшчацца кулачок або далонька).

Практычнае асваенне правіл карыстання ручкай. Другое правіла — уменне правільна трымаць ручку ў руцэ. Настаўнік просіць вучняў узяць ручку, разгледзець яе.

— Ручка складаецца з корпуса і стрыжня з чарнільнай пастай. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.) Сапраўдныя вучні, акуратныя, выхаваныя і беражлівыя, не гуляюць з ручкай, не грызуюць яе, не раскручваюць дэталі. Яны пішуць ручкай у сшытку старанна і акуратна. Вы ўсе, безумоўна, менавіта такія сапраўдныя вучні першага класа! Таму ручка абавязкова будзе вам дапамагаць і ў вас усё атрымаецца!

Настаўнік дэманструе ўзор правільнага становішча ручкі ў руцэ, коратка каменціруе (гл. спосаб дзеяння). Просіць вучняў выканаць наступныя дзеянні:

— Уявіце, што нам трэба ўзяць з далонькі дробку солі. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.) Зафіксуе становішча трох пальчыкаў. Пакажыце. Зараз гэтымі трыма пальчыкамі возьмем ручку. Пакажыце.

Настаўнік арганізуе праверку і трэніроўку. Настаўнік нагадвае, што ручку не трэба моцна сціскаць. Калі навучыцца правільна трымаць ручку, яна не будзе падаць, нават калі ўказальны палец прыпадняць уверх. (Настаўнік суправаджае паведамленне дэманстрацыяй.)

Вучні ставяць руку на локаць і паказваюць, якія трымаюць ручку. Некалькі разоў практыкуюцца:

кладуць ручку на парту, бяруць трыма пальцамі і некалькі разоў прыўздываюць указальны палец.

Фарміраванне ўяўленняў пра элементы літар як часткі цэлага. Праца арганізуецца калектыўна з апорай на пропісь (с. 6–7) і (або) у групах з выкарыстаннем набору элементаў літар для канструявання і картак з алфавітам рукапісных літар (па колькасці груп).

Варыянт арганізацыі калектыўнай работы.

Настаўнік прапануе разгледзець алфавіт (с. 6) і пазлы (с. 7). Вучні разглядаюць першы радок з пазламі і расказваюць, з якіх частак складаецца грыбок. (*Шапачка і ножка.*) Настаўнік паведамляе, што ўсе літары таксама складаюцца з частак — элементаў. Каб навучыцца пісаць літару, неабходна навучыцца пісаць усе яе элементы. Настаўнік прапануе пачаць вучыцца вызначаць элементы, з якіх складаюцца літары, і выканаць наступнае заданне. Вучні разглядаюць пазлы (пропісь, с. 7). Настаўнік называе элемент, вучні паўтараюць яго назву. Першыя два элементы ствараюць малую літару **а** (побач з **авечкай**), таму з ёй злучаны пазлы з авалам і прамой з закругленнем унізе. Вучні пад кіраўніцтвам настаўніка вызначаюць, якія літары ўтвараюць наступныя элементы: плаўная лінія і прамая з закругленнем унізе — малую літару **л** (побач з **лісай**); авал і прамая з пятлёй уверсе — малую літару **в** (побач з **вожыкам**). Пазлы з элементамі злучаюцца з адпаведнымі літарамі. Перад злучэннем пазлаў вучні паказваюць сваю гатоўнасць да пісьма: бяруць правільна ручку, ставяць руку на локаць і дэманструюць, як яны навучыліся трымаць ручку. Узор сігналу-жэста «Гатовы да пісьма» дадзены ў пропісі на с. 6.

Настаўнік звяртае ўвагу, што некаторыя элементы прысутнічаюць у складзе некалькіх літар. Вучні выконваюць другое заданне (пропісь, с. 7) з арыенцірам на ўзор: злучаюць вызначаны элемент з літарамі, у якіх ён сустракаецца: *авал* — малыя літары **ф, б, д, а, в**; *прамая з пятлёй унізе* — малыя літары **д, з, у, ў**.

Варыянт арганізацыі работы ў групах. Дадатковае заданне ў групах выконваецца на ўроку пры наяўнасці часу. Настаўнік паведамляе, што вельмі ўсхваляваны, бо ўсе літары, якія ён сёння падрыхтаваў для ўрока пісьма, рассыпаліся. Ён склаў рассыпаныя літары ў канверт і просіць вучняў дапамагчы іх сабраць. Настаўнік прапануе карыстацца алфавітам рукапісных літар, бо не ўсе вучні ведаюць пісьмовыя літары.

Заданне для груп — класці літару з элементаў. Кожная група можа класці адну ці некалькі літар з прапанаваных элементаў.

Прэзентацыя вынікаў работы. Адзін прадстаўнік ад кожнай групы на дошцы складае літары з дэманстрацыйнага камплекта элементаў літар. Усе атрыманыя варыянты калектыўна абмяркоўваюцца.

Вывад: элементаў мала, а літар атрымалася шмат. З адных і тых жа элементаў можна класці розныя літары.

Навядзенне парадку на парце, падрыхтоўка да перапынку. Настаўнік дапамагае вучням падрыхтавацца да перапынку:

— Сапраўдныя вучні не толькі добра працуюць на ўроку, але і наводзяць парадак на парце пасля выканання ўсіх заданняў. Загортваем сшыткі, кладзем іх на край парты. Ручку кладзем у пенал.

3. Рэфлексіўны аналіз вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Вучні расказваюць, чаму яны навучыліся на ўроку, пра што даведаліся. Настаўнік хваліць усіх за працу, паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні пазнаёміліся з асноўнымі правіламі пісьма, навучыліся правільна сядзець і трымаць ручку; даведаліся, што літары складаюцца з асобных элементаў.

Урок 2. Разлінейка пропісі. Рабочы радок. Пісьмо з нахілам

Мэта: забяспечыць знаёмства вучняў з разлінейкай пропісяў, засваенне і замацаванне асноўных гігіенічных правіл пісьма (нахільнае размяшчэнне сшытка на парце; захаванне правільнай пасадкі, уменне трымаць ручку), засваенне паняццяў «рабочы радок», «нерабочы радок» (міжрадковая прастора), развіццё агульнавучэбных уменняў і навыкаў (уменне карыстацца пісьмовымі прыладамі, выконваць правілы гігіены вучэбнай працы); выхаванне культуры пісьмовага маўлення.

Абсталяванне: вучэбны дапаможнік «Пропісь 1», с. 8–9; плакаты «Сядзі правільна пры пісьме», «Трымай ручку правільна» (ВНД «Уводзіны ў школьнае жыццё»); аркушы паперы без разлінейкі памерам 1/2 або 1/4 фармату А4.

1. Этап падрыхтоўкі да засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Вучні разам з настаўнікам хорам чытаюць вершаваныя радкі.

Сталі вучні каля парт,
Тут не знойдзеш дашкалят.
Мы гатовы працаваць —
Веды дружна здабываць.

Л. Забалоцкая [7]

Настаўнік прапануе вучням паказаць, як правільна сядзець і трымаць ручку (аловак). Паведамляе, што на ўроку вучні даведаюцца пра яшчэ адзін сакрэт (правіла) прыгожага пісьма.

2. Этап засваення новых ведаў і спосабаў дзеяння.

Падрыхтоўка рукі да пісьма. Пальчыкавая гімнастыка, самамасаж рук. Настаўнік нагадвае, што перад пісьмом трэба падрыхтаваць пальчыкі да працы. Для гэтага патрэбна спецыяльная зарадка — гімнастыка для пальчыкаў. Пасля зарадкі пальчыкі становяцца паслухмянымі, гнуткімі, яны гатовыя выконваць усе практыкаванні ў сшытку для пісьма. Практыкаванне для пальчыкавай гімнастыкі настаўнік падбірае самастойна або выкарыстоўвае ўжо вывучаныя з вучнямі ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё». Прыводзім магчымы варыянт пальчыкавай гімнастыкі.

Практыкаванні для пальчыкаў

1. Рукі на сталае. Пальцы рук разводзяцца і зводзяцца.

На сталае далонькі.
Пальцы развяду.
А затым я зноўку
Пальчыкі злучу.
Іх разводжу і злучаю,
З пальчыкамі я гуляю.

2. Рукі на сталае. Пальцы падымаюцца ўверх.

На стол далонькі пакладу,
Угору потым іх вяду.
Вось так рабі — не пазяхай!
«Угору — уніз» — запамінай!

3. Пальцы танчаць на парце — па чарзе дакранаюцца падушачкамі да стала.

Мы па купінах пакрочым,
Раз, два, тры, чатыры, пяць.
Каб раўней пісаць радочкі,
Пальцы трэба ўмацаваць.

4. Рукі на сталае. Пальцы па адным падымаюцца ўверх.

Буду я вучыцца зараз
Пальцы ўгору прыўздымаць.
Не спяшаюся ні разу,
Раз, два, тры, чатыры, пяць.

5. Пальцы рук па чарзе дакранаюцца падушачкамі да вялікага пальца.

Вось я пальчыкі злучаю —
Кольцы зараз атрымаю.
Раз, два, тры, чатыры —
Зноў усё мы паўтарылі.

Паводле Г. Асманавай
Л. Забалоцкая [7]

Абвядзенне малюнка па контуры. Паўтарэнне сігналу-жэста «Гатовы да пісьма». Настаўнік прапануе вучням узяць ручку і паказаць гатоўнасць да выканання заданняў у пропісі.

Вучні разглядаюць малюнак «Дом» (с. 8), называюць вядомыя ім геаметрычныя фігуры, абводзяць па контуры намалёваныя прадметы. Работа праводзіцца калектыўна:

- адзін вучань называе геаметрычную фігуру і прадмет, у якім ён разгледзеў гэтую фігуру, напрыклад: *круг* — сонейка;
- усе вучні знаходзяць на малюнку сонейка і абводзяць яго па контуры ручкай або каляровым алоўкам (па меркаванні настаўніка).

Аналагічная праца арганізуецца з іншымі прадметамі і вядомымі геаметрычнымі фігурамі: *трохвугольнік* — дах; *прамавугольнік* — сцены, вокны, дзверы, падмурак з цэглы, верхняя частка коміна. Калі вучні самі назавуць іншыя геаметрычныя фігуры (*чатырхвугольнік*, *пяцівугольнік*), па контуры абводзяцца труба і штыкетнік. Калі вучні яшчэ не ведаюць гэтыя фігуры, настаўнік просіць назваць астатнія прадметы (аблокі, штыкетнік, комін) і абвесці іх па контуры самастойна.

Замацаванне атрыманых на ўроку чытання ведаў па тэме «Сказ». Развіццё маўлення. Настаўнік прапануе вучням расказаць, што

абазначаюць схемы пад малюнкам. (*Гэта схемы сказаў.*) Гутарка працягваецца:

— Па якіх прыметах вы здагадаліся, што гэтыя сказы? (*Высокай рыскай абазначаны пачатак сказаў. У канцы сказаў стаяць знакі прыпынку.*)

— Хто памятае назвы знакаў прыпынку, якія ставяцца ў канцы сказа? (*Кропка, клічнік і пыталынік.*) Калі ў канцы сказа ставіцца кропка? (*Кропка ставіцца ў канцы сказа, у якім пра што-небудзь або каго-небудзь паведамляецца.*) Калі ставіцца клічнік? (*Клічнік ставіцца ў канцы сказа, які перадае асабліва моцнае пачуццё: радасць, захапленне, трывогу, хваляванне, страх, кліч на дапамогу і інш.*) Калі ставіцца пыталынік? (*Пыталынік ставіцца ў канцы сказа, які змяшчае пытанне.*)

Вучні абводзяць па контуры схемы сказаў (прамавугольнікі), складаюць па сюжэце малюнка апавядальны, пыталыні і клічны сказы.

Знаёмства з разлінейкай пропісяў. Настаўнік звяртае ўвагу, што наступнае заданне ў пропісях вучні будуць выконваць на лінейках, прапануе іх разгледзець (с. 8). Нагадвае, што падобныя лінейкі вучні ўжо сустракалі ў сшытку «Уводзіны ў школьнае жыццё». Нагадвае, што радок, які зафарбаваны колерам, называецца рабочым. Удакладняе, што радкі называюцца рабочымі, таму што менавіта на іх вучні будуць працаваць — пісаць літары, словы і сказы. Прапануе знайсці наступны пусты рабочы радок і зафарбаваць яго любым каляровым алоўкам.

Знаёмства з разлінейкай працягваецца. Настаўнік гаворыць:

— Шырокі радок — нерабочы, дадатковы, ён аддзяляе рабочыя радкі, пакідае паміж імі адлегласць, каб літары не зліваліся. Гэтую адлегласць яшчэ называюць міжрадковай прасторай.

Настаўнік прапануе вучням знайсці паміж рабочымі радкамі яшчэ адну тонкую лінію-памочніцу, якая праходзіць пасярэдзіне нерабочага радка. Педагог тлумачыць, што гэтая лінія будзе дапамагаць вучням арыентавацца ў радках і вытрымліваць патрэбную вышыню літар.

Развіццё матарыкі рукі. Арыенціроўка ў пропісях. Маляванне на рабочых радках дома і штыкетніка (с. 8). Настаўнік прапануе намаляваць для маленькага гнома дом і штыкетнік. Аналізуецца месцазнаходжанне дэталей малюнка: дах размешчаны ў міжрадковай прасторы (нерабочым радку), яго вышыня даходзіць да сярэдзіны нерабочага радка; сцены дома, падлога і столь намаляваныя на рабочым радку; дошкі штыкетніка — на рабочым радку, выступы штыкетніка — паміж рабочымі радкамі.

Для замацавання ўмення арыентавацца ў разлінейцы пропісяў настаўнік тлумачыць сам ці прапануе вучням назваць месцазнаходжанне кропак, па якіх ім трэба будзе маляваць дом і штыкетнік. Уводзяцца паняцці «сярэдзіна міжрадковай прасторы (нерабочы радок)», «верхняя лінія рабочага радка», «ніжняя лінія рабочага радка»: верхняя кропка даху знаходзіцца на сярэдзіне нерабочага радка; ніжняя кропка даху — на верхняй лініі

рабочага радка; верхня кропкі штыкетніка — на сярэдзіне нерабочага радка; кропкі пачатку прамых ліній штыкетніка — на верхняй лініі рабочага радка; кропкі канца прамых ліній штыкетніка — на ніжняй лініі рабочага радка.

Падрыхтоўка да нахільнага пісьма.

Эксперымент з прамымі лініямі (па меркаванні настаўніка). Калі настаўнік у рамках вучэбнага курса «Уводзіны ў школьнае жыццё» не праводзіў эксперымент з прамымі і нахільнымі лініямі на белым аркушы паперы без разлінейкі, ён можа арганізаваць гэту работу на ўроку пісьма.

Вучні атрымліваюць белыя аркушы паперы.

1. Настаўнік запытваецца, хто з вучняў умеє праводзіць прамыя лініі зверху ўніз. (*Усе ўмеюць.*) Праверка: вучні паказваюць у паветры, як пішуцца прамыя лініі зверху ўніз.

2. Аркушы паперы вучні размяшчаюць прама перад сабой (без нахілу), праводзяць прамыя лініі зверху ўніз (рух — «на сябе»).

3. Узаемаправерка ў парах:

— Пакладзіце аркушы прама перад сабой. Якія лініі атрымаліся? (*Прамыя.*)

4. Вучні пераварочваюць аркушы паперы і мяняюць яго размяшчэнне на парце: правы верхні вугал накіраваны ўверх, левы ніжні — уніз. (Абавязкова правярыць правільнасць размяшчэння ліста ва ўсіх вучняў.)

Вучні праводзяць прамыя лініі зверху ўніз (рух — «на сябе»).

5. Узаемаправерка ў парах:

— Пакладзіце аркушы прама перад сабой. Якія лініі атрымаліся? (*Нахільныя.*)

Вывад. Нахільныя лініі атрымаліся, калі мы павярнулі аркушы паперы: мы пісалі прамыя лініі зверху ўніз («на сябе»), а выходзілі нахільныя лініі. Значыць, нахіл ліній залежыць ад становішча (размяшчэння) аркуша.

Практычнае асваенне правіл размяшчэння сшытка на парце.

Настаўнік прапануе вучням навучыцца правільна размяшчаць на парце сшытак. У залежнасці ад таго, якая падрыхтоўчая работа была праведзена ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё», арганізуецца поўны або скарачаны варыянт знаёмства з правіламі размяшчэння сшытка на парце (гл. спосаб дзеяння).

Пакрокавае калектыўнае выкананне дзеянняў:

1) адкрыты сшытак пакласці прама перад сабой;
2) правую далонь пакласці на правы верхні вугал, левую — на левы ніжні вугал;

3) пасунуць сшытак (пакласці пад вуглом, з нахілам): правы вугал крыху ўверх, левы ніжні — уніз;

4) левы ніжні край сшытка («вугалок») перасунуць да сярэдзіны тулава (грудзей).

Заўвага. Для арыенціру правільнага вугла нахілу сшытка на парты можа быць наклеена вузкая каляровая палоска пад вуглом 25 градусаў.

Тлумачэнне і дэманстрацыя кожнага правіла, якое рэгулюе размяшчэнне сшытка на парце.

На гэтым этапе ўрока настаўнік робіць акцэнт на патрэбны нахіл сшытка, размяшчэнне яго на парце цалкам без выступу за край, перамяшчэнне сшытка па парце па меры запаўнення старонкі. Наступная работа выконваецца на аркушы справа (с. 9), таму настаўнік дапамагае вучням пасунуць сшытак налева так, каб ніжні вугал правай старонкі прапісі знаходзіўся насупраць сярэдзіны тулава.

Знаёмства з дадатковымі касымі лініямі, якія рэгулююць нахіл. Настаўнік тлумачыць, што прапісь трэба размяшчаць на парце так, каб гэтыя лініі былі накіраваны прама на вучня.

Заўвага. Пачынаючы са с. 9 прапісі вытрымліваецца нахільнае размяшчэнне сшытка пры выкананні ўсіх заданняў.

Развіццё маторыкі рукі.

Штрыхоўка. Замацаванне выкарыстання сігналаў-жэстаў «Пісаць (штрыхаваць) скончыў» і «Работа выканана». Праца арганізуецца з малюнкам «Хмары і дождж» (прапісь, с. 9). Настаўнік чытае загадкі:

Крыл не маюць, а лятуць,

Ног не маюць, а бягуць.

Не ў вадзе, але з вадою.

Адгадай жа, што такое? (*Хмары.*)

М. Пазнякоў [8, с. 22]

Над лугамі, над палямі

Плачуць доўгімі слязамі.

Бульба, травы і жыты

Часта слёз чакаюць тых. (*Дождж.*)

М. Пазнякоў [8, с. 23]

Цвіту ўсё лета я,

Жыву звычайна ў жыце.

Хлапечае ў мяне імя.

Як зваць мяне, скажыце. (*Васілёк.*)

В. Жуковіч [9, с. 163]

Настаўнік нагадвае правілы штрыхоўкі:

1) не выходзіць за межы малюнка;

2) вытрымліваць аднолькавы нахіл ліній;

3) вытрымліваць аднолькавую адлегласць паміж лініямі.

Настаўнік дэманструе на дошцы ўзор выканання штрыхоўкі.

З мэтай замацавання першага сігналаў-жэста педагог гаворыць:

— Кожны з вас выконвае работу ў розным тэмпе: адны хутка, іншыя — крыху павольней. Настаўнік павінен ведаць, хто ўжо скончыў штрыхаваць, маляваць або пісаць, а хто — не. Для гэтага ў школе ёсць правіла: скончыўшы пісаць (маляваць, штрыхаваць), вучань падымае руку з ручкай або алоўкам. Паднятую з ручкай або алоўкам руку трэба паставіць на локаць. (Настаўнік дэманструе жэст.)

Настаўнік:

— Выканайце штрыхоўку першай хмары і пакажыце жэстам «Штрыхаваць скончыў. Гатоў працаваць далей».

Пасля выканання штрыхоўкі першай хмары настаўнік хваліць вучняў, якія не забыліся жэстам паказаць, што яны справіліся з гэтым заданнем і гатовыя працаваць далей.

Вучні штрыхуюць на ўзор другую хмару.

— Малайчыны! Пакладзіце на месца ручкі (алоўкі), а шыткі пакіньце разгорнутымі перад сабой.

Калі вучні скончылі выкананне ўсяго задання, яны паказваюць гэта жэстам «Работа выканана» — трэба пакласці ручку або аловак, сесці роўна, рукі скласці перад сабой на парце. (Настаўнік дэманструе гэты жэст.)

Правядзенне прамых ліній з захаваннем нахілу. Вучні праводзяць прамыя лініі на лінейках рабочага радка: дождж з хмар, сцябло кветкі (васілька), дожджык (с. 9). Настаўнік знаёміць вучняў з умоўным абазначэннем прыпынку для адпачынку і самакантролю «Сцяжок». Вучні прапісваюць элементы малюнка да сцяжка, робяць прыпынак, звяраюць свой малюнак з узорам. Выконваюць наступную частку работы да чарговага сцяжка.

Кантрольна-ацэначная дзейнасць.

Паўтарэнне правілаў выкарыстання лінеечкі самаацэнкі на палях. Педагог хваліць усіх вучняў і прапануе ім ацаніць сваю работу пры дапамозе лінеечкі. З гэтым знакам для самаацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці вучні працавалі ў час курса «Уводзіны ў школьнае жыццё». Настаўнік ажэрціць на дошцы тры лінеечкі і нагадвае, як ажыццяўляецца самаацэнка:

— Калі работа выканана вельмі добра, без памылак, усё атрымалася так, як на ўзоры, я стаўлю крыжык у самым версе лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык у версе першай лінеечкі.)

— Калі работа выканана з памылкамі, не ўсё атрымалася так, як на ўзоры, я стаўлю крыжык пасярэдзіне лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык пасярэдзіне другой лінеечкі.)

— Калі работа выканана вельмі дрэнна, дапушчана шмат памылак, атрымалася зусім не так, як на ўзоры, ці ўвогуле нічога не атрымалася, я стаўлю крыжык у самым нізе лінеечкі. (Настаўнік суправаджае тлумачэнне дзеяннямі — ставіць крыжык унізе трэцяй лінеечкі.)

Спіс выкарыстаных крыніц

1. *Барадулін, Р.* Азбука — вясёлы вулей / Р. Барадулін. — Мінск : Маст. літ., 1994.
2. *Паўлаў, У. А.* Колькі гусей убачыў Яўсей?: Вершы, загадкі, казкі / У. А. Паўлаў. — Мінск : Юнацтва, 1994.
3. Крынічка. Хрэстаматыя для дзяцей малодшага школьнага ўзросту. Выбраныя творы / уклад. Р. Шастак. — Мінск : Радыёла-плюс, 2006.
4. *Свірыдзенка, В. І.* Рабочы шытак да буквара : дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
5. *Свірыдзенка, В. І.* Пазакласнае чытанне. 1 клас : дапаможнік для устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай мовай навучання / В. І. Свірыдзенка, В. І. Цірынава. — Мінск : Аверсэв, 2021.
6. Хрэстаматыя па беларускай дзіцячай літаратуры / склад. М. М. Пятровіч, А. М. Налівайка, І. У. Саламевіч. — Мінск : Вышэйшая школа, 1966.
7. *Заболоцкая, Л.* Стихи и загадки к курсу «Введение в школьную жизнь». Материал для учителей учреждений образования с русским языком обучения. Матэрыял для настаўнікаў устаноў адукацыі з беларускай мовай навучання / Л. Заболоцкая // Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа. — 2011. — № 5–8.
8. *Пазнякоў, М. П.* Сонейка ўсміхаецца: Вершы, скарагаворкі, загадкі : для дзяцей мал. шк. узросту / Міхась Пазнякоў. — Мінск : Нар. асвета, 2013.
9. *Савельева, Т. М.* Дар слова: Говорим по-русски... Гаворим па-беларуску... / Т. М. Савельева, Н. Г. Еленский. — Минск : Университетское, 1986.

Замацаванне. Праверка разумення спосабу выкарыстання шкалы. Настаўнік тлумачыць, што ў шытку ёсць узор (такі ж, як на дошцы) — тры лінеечкі з адзначанымі крыжыкамі. Вучні знаходзяць узор у шытку і адказваюць на пытанні настаўніка:

— Калі трэба паставіць крыжык у самым версе лінеечкі? Калі трэба паставіць крыжык пасярэдзіне лінеечкі? Калі трэба паставіць крыжык у самым нізе лінеечкі?

Выбар крытэрыю. Ажыццяўленне самаацэнкі. Пад кіраўніцтвам настаўніка вызначаецца крытэрыі — падабенства малюнка з узорам. (Крытэрыі павінен быць адзін, таму што для кожнага крытэрыю неабходна свая шкала.)

Вучні ацэньваюць сваю работу па выбраным крытэрыі.

Настаўнік тлумачыць, што ён таксама будзе правяраць работу вучняў. Калі ён пагодзіцца з ацэнкай вучня, то абвядзе крыжык чырвоным кружком. Калі будзе не згодны з тым, як вучань сам ацаніў сваю работу, то чырвоным колерам паставіць свой крыжык вышэй або ніжэй. (Настаўнік дэманструе гэта на дошцы пры дапамозе каляровай крэйды.)

Настаўнік выконвае праверку непасрэдна на ўроку або пераносіць гэты від дзейнасці на наступны навучальны дзень — вылучае час і плануе спецыяльны этап для аналізу работ вучняў на адным з урокаў.

3. Рэфлексійны аналіз вынікаў вучэбнай дзейнасці. Падвядзенне вынікаў урока.

Настаўнік прапануе вучням паказаць, чаму яны навучыліся:

— Пакажыце, як трэба сядзець пры пісьме. Як трымаць ручку? Як праводзіць прамыя лініі зверху ўніз? (*Пісьмо ў паветры.*) Як павінна ляжаць пропісь? Як правяраюць адлегласць ад вачэй да шытка?

Настаўнік хваліць усіх за працу. Паведамляе, што мэта ўрока дасягнута: вучні паўтарылі асноўныя правілы пісьма; навучыліся праводзіць прамыя лініі, выконваючы патрэбны нахіл.

Навядзенне парадку на парце, праверка гатоўнасці да перапынку.